

Comparing the wills of student martyrs with the will of Imam Khomeini (RA)

Sajad Arabi^{1*}

1- PhD in Arabic Language and Literature, Persian Gulf University, Bushehr, Iran

Abstract:

The wills of martyrs can be considered a literary genre whose study provides us with useful information in various historical, literary, cultural, and other fields related to resistance literature. Without a doubt, failure to study them will result in the loss of an important part of the literature of the Holy Defense. Meanwhile, the wills of student martyrs, who were more familiar with the pen, certainly contain more untold information that helps us better understand the Sacred Defense, the values of the Islamic Revolution, the components of the resistance, and other relevant information. In this study, an attempt is made, based on a descriptive-analytical and comparative method, to examine the basic components of resistance in the wills of student martyrs with the aim of understanding those components as much as possible, their degree of compliance with the concepts of sustainability in the eyes of Imam Khomeini (a.h.), strengthening the culture of sustainability in society, and ultimately encouraging researchers to examine the works left by the martyrs from various aspects. The statistical population is the student martyrs of North Khorasan and the wills of eleven student martyrs of this province. The results of the research show that issues such as "the need to obey the guardian of the Muslims", "recourse to the Quran", "the need to preserve the Islamic Republic", "following the example of the Ahl al-Bayt (peace be upon them), and "anti-arrogance" are considered the most important components of resistance in the wills of the student martyrs. The results of the research also show a high degree of compatibility between the concepts of the student martyrs' will and the will of Imam Khomeini (RA), with the difference that the ways of expressing these concepts and, in general, the concept of resistance in the student martyrs' will are different from the will of Imam Khomeini (RA). Sometimes the expression of a sense of resistance in the wills of student martyrs is epic, and sometimes such a feeling is accompanied by a call to reflection.

Review History:

Received: 7 Jun 2025
Revised: 22 Jun 2025
Accepted: 23 Jun 2025
Available Online: 25 Jun 2025

Keywords:

Will
Student martyrs
Imam Khomeini (RA)
Resistance literature.

How To Cite This Article:

Arabi, S. (2025). Comparing the wills of student martyrs with the will of Imam Khomeini (RA), *Strategic Studies of Women, Defense and Peace*, 2(4) 61-75 (In Persian)

*Corresponding author's email: arabisajad@gmail.com

مقایسه وصیت نامه شهدای دانشجوی با وصیت نامه امام خمینی(ره)

سجاد عربی^{۱*}

۱- دکترای زبان و ادبیات عرب، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران

چکیده:

تاریخچه داوری:

دریافت: ۱۷ خرداد ۱۴۰۴

بازنگری: ۱ تیر ۱۴۰۴

پذیرش: ۲ تیر ۱۴۰۴

ارائه آنلاین: ۴ تیر ۱۴۰۴

کلمات کلیدی:

وصیت نامه

شهدای دانشجوی

امام خمینی(ره)

ادبیات مقاومت

وصیت نامه شهدا را می توان نوعی ژانر ادبی به شمار آورد که مطالعه آنها اطلاعات مفیدی را در زمینه های مختلف تاریخی، ادبی، فرهنگی و دیگر زمینه های مرتبط با ادبیات مقاومت در اختیار ما قرار می دهد و بدون شک عدم بررسی آنها باعث می شود بخش مهمی از ادبیات دفاع مقدس از دست برود. در این بین وصیت نامه شهدای دانشجوی که انس بیشتری با قلم داشته اند، قطعاً حاوی اطلاعات ناگفته بیشتری است که ما را در شناخت هرچه بهتر دفاع مقدس، ارزش های انقلاب اسلامی، مؤلفه های مقاومت و دیگر اطلاعات مربوطه یاری می رساند. در تحقیق حاضر تلاش می شود براساس روش توصیفی- تحلیلی و مقایسه ای، مولفه های اساسی مقاومت در وصیت نامه های شهدای دانشجوی با هدف شناخت هرچه بیشتر آن مؤلفه ها، میزان تطبیق آنها با مفاهیم پایداری در نزد امام خمینی(ه) و تقویت فرهنگ پایداری در جامعه و در نهایت ترغیب پژوهشگران به سمت بررسی آثار بازمانده از شهدا از جنبه های مختلف واکاوی شود. جامعه آماری، شهدای دانشجوی خراسان شمالی و وصیت نامه یازده نفر از شهدای دانشجوی این استان است. نتایج تحقیق نشان می دهد که مواردی نظیر «لزوم اطاعت از ولی امر مسلمین»، «توسل به قرآن»، «لزوم حفظ جمهوری اسلامی»، «الگوپذیری از اهل بیت(علیهم السلام)، «استکبارستیزی» مهمترین مولفه های مقاومت در وصیت نامه شهدای دانشجوی به شمار می روند. نتایج تحقیق همچنین تطبیق بالای مفاهیم وصیت نامه شهدای دانشجوی با وصیت نامه حضرت امام خمینی(ره) را نشان می دهد با این تفاوت که شیوه های ابراز این مفاهیم و به طور کلی ابراز مفهوم مقاومت در وصیت نامه شهدای دانشجوی متفاوت از وصیت نامه امام خمینی(ره) است. گاهی ابراز حس مقاومت در وصیت نامه های شهدای دانشجوی به صورت حماسی است و گاهی چنین حسی با دعوت به تدبیر نیز همراه است.

برای ارجاع به این مقاله از عبارت زیر استفاده کنید:

Arabi, S. (2025). Comparing the wills of student martyrs with the will of Imam Khomeini (RA), *Strategic Studies of Women, Defense and Peace*, 2(4) 61-75 (In Persian)

* نویسنده عهदार مکاتبات: arabisajad@gmail.com

مقدمه

پس از جنگ و درگیری و پدیده‌ی مقاومت، نوبت به ادبیات مقاومت می‌رسد تا ملت‌ها به واسطه‌ی آن بتوانند اندیشه‌ها، از خودگذشتگی‌ها و مفاخر تاریخ مقاومت خود را در ادبیات نشان دهند؛ پس به دنبال تهاجم، مردم یک سرزمین به واسطه غریزه‌ی حب وطن موضوع پایداری را در پیش می‌گیرند و در این میان ادیبان و شاعران نقش پررنگ‌تری در پیدایش ادبیات مقاومت دارند، و از ادبیات برای تشویق و تشجیع مردم به سمت نجات و دفاع از ارزش‌های ملی و دینی در برابر مهاجمانی که در پی تحمیل قدرت خود هستند، استفاده می‌کنند (ر،ک، کیانی، میرقادری، ۱۳۸۸: ۱۲۸). ادب مقاومت در مفهوم امروزی خویش بعد از جنگ جهانی دوم و با انحصار طلبی دولت‌های آمریکایی و اروپایی شکل گرفت. حوادث قرن بیستم مانند شکل‌گیری رژیم صهیونیستی و اشغال فلسطین و تهاجم به کشورهای اردن، سوریه، لبنان و مصر و انقلاب اسلامی ایران باعث آفرینش آثار یگانه‌ای در حوزه‌ی ادبیات مقاومت^۱ ملل شرقی و اسلامی شد (ر،ک، شگری، ۱۳۶۶: ۹۱). «نقش ادبیات مقاومت فلسطین به طور کلی برانگیختن، بسیج کردن، ایجاد هوشیاری قومی، وطنی و گرایش اندیشه‌ی عمومی به سمت قیام است که به مسأله مبارزه کمک می‌کند» (کنفانی، ۱۹۶۸: ۵). عبدالرحمان الکیالی در خصوص ادبیات مقاومت معتقد است: «این نوع از ادبیات، اولین نوع از شعر مبارزه‌ای عرب است که در میدان مبارزه مستمر علیه متجاوزان، نقش فرماندهی را ایفاء کرده است و میل واقعی مردم به مقاومت و تصمیم قاطع آنان مبنی بر حفظ هویت فرهنگی و تمدن را در سرزمین‌های قانونی آنها نشان می‌دهد» (الکیالی، ۱۹۷۳: ۳۵۸).

یکی از انواع ادبی که با شروع جنگ در عصر حاضر تولدی دوباره یافت، قالب ادبی وصیت‌نامه است. «وصیت‌نامه در ادبیات فارسی و در کتاب‌های «انواع ادبی» هنوز به عنوان قالبی مستقل شناخته نشده است در حالی که این قالب نوشتاری در دوران هشت سال دفاع مقدس هزاران بار استفاده شد و در تشویق جوانان برای ادامه جنگ و نهادینه کردن آرمان‌های انقلاب اسلامی و ابراز مولفه‌های مقاومت، نقش مهمی را ایفا کرد» (نوید شاهد، ۱۳۸۸). قطعاً وصیت‌نامه‌های دانشجویان شهید در این خصوص در مقایسه با دیگران نقش پررنگ‌تری به خود می‌گیرد و حاوی مفاهیمی است که بر اوج ادبیات مقاومت و جلوه‌های والای مقاومت و پایداری دلالت دارد و بخشی از آن از رسالت حقیقی دانشگاه نشأت می‌گیرد که شامل آماده‌سازی و پرورش دانشجویان برای زندگی با افزایش آگاهی‌ها، ارزش‌ها و مهارت‌های مورد نیاز آنان برای خلق آینده‌ای بهتر است. علاوه بر این موسسات دانشگاهی، نقش مهمی در آماده‌سازی نسل آینده برای تصمیم‌گیری منطقی در مواجهه با چالش‌های جهان امروز و فردا دارند. «افزون بر این، آنها از دامنه‌ی آزادی وسیعی در تمرکز بر خلق دانش جدید و توانایی اظهار نظر در جامعه پیرامون خود برخوردارند» (قنبری و منافی، ۱۳۹۵: ۱۴۹). بنابراین نهادهای دانشگاهی نقش اساسی در ترویج پایداری جامعه به منظور ارائه چشم‌اندازی از تصمیم‌گیری در آینده و مسئولیت جهانی ایفا می‌کنند و از همین نهادها نیروهایی راهی جبهه‌های حق علیه باطل شدند که در کنار دیگر هم‌زمان خود، والاترین جلوه‌های ایثارگری و مقاومت را از خود به یادگار گذاشتند و به نوعی پرچمدار مقاومت در برابر بیگانگان لقب گرفتند و وصیت‌نامه‌های به یادگار مانده از ایشان مؤید این موضوع است.

شهادت از جمله شهدای دانشجوی جزو مهمترین کسانی هستند که به بهترین شکل، مقاومت و پایداری واقعی یک کشور در برابر متجاوزگران را تجسم می‌بخشند؛ متجاوزگرانی که سودای سیطره بر خاک و پتانسیل‌های مادی و انسانی آنها را در سر می‌پروراند. نمونه آن جنگ تحمیلی ایران است که با تجاوز رژیم بعث عراق به خاک ایران آغاز شد. شهدای دانشجوی خراسان شمالی که به عنوان نمونه‌های این تحقیق انتخاب شده‌اند، همانند دیگر دانشجویان دانشگاه‌های کشور راهی جبهه‌های نبرد شدند و در این راه به الگوهای مقاومت تبدیل شدند و وصیت‌نامه‌هایی از خود به یادگار گذاشتند که به وضوح این موضوع را تایید می‌کند.

طرح مسئله

در شرایط فعلی که بیش از هر زمانی نیاز به مقاومت در برابر نیروهای استکباری بیشتر احساس می‌شود، قطعاً آگاهی از مهمترین و تاثیرگذارترین مولفه‌های مقاومت می‌تواند راهگشا باشد و یک ملت را در برابر دشمنان واکسینه کند. بدون شک

¹ - resistance Literature

افرادی که در میادین جنگ حضور داشته‌اند و در این راه به شهادت رسیده‌اند، می‌توانند سهم بسزایی را در این خصوص ایفا کنند و قطعاً نقش دانشجویان شهید در این خصوص پررنگ‌تر خواهد بود؛ زیرا وصیت‌نامه‌های آنها حاوی مفاهیم مقاومت و دیگر مفاهیم مهم ادبی، فرهنگی، اخلاقی، ارزشی و مواردی از این دست است که بررسی آنها علاوه بر جنبه ادبی، باعث می‌شود اطلاعات زیادی در خصوص مقاومت، دفاع مقدس و جنگ تحمیلی و دیگر موارد ذیربط به دست آید. از آنجا که امام خمینی(ره) در این راه و همچنین در موضوع وصیت‌نامه‌نگاری، پیشوای آنها بوده است، بر همین اساس واکاوی مؤلفه‌های مقاومت در وصیت‌نامه شهدا و تطبیق آنها با وصیت‌نامه سیاسی- الهی امام خمینی موضوعی است که ذهن هر پژوهشگری را به خود مشغول می‌کند؛ لذا اینکه وصیت‌نامه شهدای دانشجویان حاوی کدامین مولفه‌های اساسی مقاومت هستند و در وصیت‌نامه‌های خود چه میزان تحت تأثیر امام خمینی و وصیت‌نامه الهی آن حضرت بوده‌اند، پرسشی است که تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به آن است. بنابراین مهمترین سوالات تحقیق را می‌توان به شکل زیر عنوان کرد:

مهم‌ترین و اساسی‌ترین مؤلفه‌ها و جلوه‌های مقاومت در وصیت‌نامه و زندگی‌نامه شهدای دانشجویان کدامند؟

جلوه‌های مقاومت در وصیت‌نامه و زندگی‌نامه شهدای دانشجویان تا چه حد با مفاهیم مقاومت در وصیت‌نامه امام خمینی(ره) مطابقت دارد؟

نحوه ابراز حس مقاومت در وصیت‌نامه‌ها و زندگی‌نامه‌های شهدای دانشجویان چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با وصیت‌نامه امام خمینی(ره) دارند؟

پیشینه تحقیق

در خصوص ادبیات مقاومت به طور عام و ادبیات دفاع مقدس به طور خاص تحقیقات گسترده‌ای صورت گرفته است و پژوهشگران در آثار خود بیشتر جنبه‌های این موضوع را تقریباً به طور کافی و وافی بیان کرده‌اند. اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که مطالعه وصیت‌نامه امام خمینی و شهدای دانشجویان به عنوان یک ژانر ادبی و همین‌طور بررسی مولفه‌های ادبیات پایداری در این نوع از ادبیات دفاع مقدس از سوی پژوهشگران مغفول مانده است. در زیر به برخی از تحقیقات انجام شده که تاحدودی به تحقیق حاضر نزدیک است، اشاره می‌شود:

ابوالفضل خوش منش (۱۳۷۸) در مقاله «قرآن در وصیت‌نامه امام خمینی(ره)» به برخی از جلوه‌های مقاومت در وصیت‌نامه امام خمینی(ره) اشاره کرده است اما به ارتباط آن با وصیت‌نامه شهدا سخنی به میان نیاورده است.

قنبری و منافی (۱۳۹۵ ه.ش) در الگوی راهبردی تحقق دانشگاه اسلامی از منظر امام خمینی(ره) به موضوع اهتمام دانشجویان شهید به رهنمودهای امام خمینی اشاره کرده‌اند اما در این مقاله به موضوع مولفه‌های پایداری در وصیت‌نامه امام خمینی و وصیت‌نامه شهدای دانشجویان اشاره‌ای نشده است.

آهنگ و اتحاد (۱۳۹۶ ش) در مقاله‌ای تحت عنوان «بن‌مایه‌ها و مصداق‌های مقاومت در متن وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجوی خراسان شمالی» که در نخستین همایش ادبیات مقاومت با محوریت شهدای دانشجوی استان خراسان شمالی منتشر شده، با روش تحلیل محتوا و با هدف میزان برخورداری وصیت‌نامه‌ها از ادبیات پایداری و غنی بودن از روحیه مقاومت در میان شهدای دانشجویان، به بررسی ابعاد مقاومت و پایداری در این وصیت‌نامه‌ها پرداخته‌اند و آورده‌اند: «شهدا در نگارش وصیت‌نامه‌های خود از مفاهیمی برخوردار از بار معنایی استواری، مقاومت، پایداری، تأسی از قیام عاشورا و مکتب اباعبدالله و توصیه به صبر در برابر مصیبت‌ها و شهادت ایشان استفاده کرده‌اند» (آهنگ، اتحاد، ۱۳۹۶).

عربی و سالاری حمزه‌خانی (۱۳۹۹ ش) در مقاله‌ای تحت عنوان «قرآن کریم و نقش آن در شکل‌گیری گفتمان مقاومت نزد امام خمینی(ره)» به برخی از مؤلفه‌های مقاومت در نزد امام خمینی به تأثیر از قرآن کریم اشاره کرده‌اند اما در این مقاله نیز هیچ اشاره‌ای به ارتباط آن با وصیت‌نامه شهدای دانشجویان نشده است.

هرچند در مقالات و پژوهش‌های ذکر شده به ویژگی‌های مقاومت از دیدگاه امام خمینی(ره) و شهدای دانشجویان اشاره شده است اما در مورد مولفه‌های مقاومت در وصیت‌نامه آن شهدا و مقایسه و تطبیق آن با وصیت‌نامه حضرت امام به طور مشخص تحقیقی پیدا نشده است.

روش تحقیق و چارچوب نظری

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی و مقایسه‌ای است و در آن به بررسی موضوع مقاومت در وصیت‌نامه یازده نفر از شهدای دانشجوی خراسان شمالی، که اطلاعاتشان کامل‌تر از بقیه وصیت‌نامه‌ها و زندگی‌نامه‌ها در دسترس بود، پرداخته شده و با کلام امام خمینی(ره) و دیدگاه‌های ایشان درباره مقاومت مقایسه و تطبیق داده شده است؛ در اینجا منظور از مقایسه، رویکرد مبتنی بر مقایسه پیش‌ارشته‌ای است که یک عملکرد ذهنی است؛ به این شکل که براساس چنین مقایسه‌ای، همبستگی قیاسی ذهنی بین دو یا چند عامل برقرار، وطنی آن، شباهت‌ها و تفاوت‌ها بررسی می‌شود(ر، ک، دومینگز و همکاران، ۱۳۹۹ش: ۲۰-۲۶). برپایه چنین ایده‌ای، «مقایسه، کنشی منطقی - صوری و رابطه‌ای دیالکتیکی بین روش تمایزگذار تفکر(استقراء) و رویکرد تمامیت‌بخشی است که به دنبال ثابت‌ها می‌گردد»(استنتاج)(همان: ۲۰). در این مقاله تلاش می‌شود قیاسی ذهنی بین مفاهیم مقاومت در وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجوی از یک طرف و وصیت‌نامه و دیدگاه‌های امام خمینی(ره) از طرف دیگر در حوزه محتوایی برقرار گردد و سپس به شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها اشاره شده، از آن برای تبیین هرچه بهتر مفاهیم مقاومت در آثار بازمانده از شهدای دانشجوی خراسان شمالی استفاده شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در این تحقیق «مقایسه به خودی خود هدف غایی نیست بلکه ابزاری برای کشف و کاوش است؛ زیرا به ما امکان کشف روابط، پیوندها، تفاوت‌ها و علت‌های پنهان را می‌دهد و ما را قادر می‌سازد پرسش‌های نپرسیده را مطرح کنیم»(همان). بنابر آنچه گفته شد، ابتدا به برخی دیدگاه‌های امام خمینی(ره) درباره مقاومت و مؤلفه‌های آن در نزد ایشان اشاره شده و سپس در اصلی‌ترین عناوین فرعی و برگرفته از چنین روشی در مقایسه، به مقایسه وصیت‌نامه و زندگی‌نامه شهدای دانشجوی با دیدگاه‌ها و وصیت‌نامه امام خمینی(ره) پرداخته شده و جنبه‌های مشابه و متفاوت آنها بررسی شده و نتیجه‌گیری حاصل از آن بیان شده است.

دیدگاه‌های امام خمینی(ره) درباره مقاومت و پایداری

امام خمینی(ره) به عنوان معمار بزرگ انقلاب اسلامی ایران، همواره بر اهمیت و ضرورت مقاومت و پایداری در برابر دشمنان و نیروهای استکباری تأکید فراوان داشته‌اند؛ به طوری که این تأکید تنها بیان ارشادی و شعارگونه نبوده است بلکه به تناسب شرایط مکانی و زمانی توانسته بودند اصول و مولفه‌های آن را نیز تبیین کنند. دیدگاه‌های امام خمینی(ره) درباره مقاومت و جلوه‌های آن از اثرگذارترین دیدگاه‌ها در سراسر جهان اسلام بوده است؛ آن حضرت در آثار خود اعم از کتب وسخنرانی‌ها بویژه وصیت‌نامه خود به وضوح به اهمیت مقاومت و تأثیر آن در دستیابی به اهداف والا اشاره فرموده‌اند. این موضوع بویژه در نام‌گذاری آخرین جمعه ماه مبارک رمضان به عنوان روز جهانی قدس بیش از هر جای دیگر نمود پیدا می‌کند. با بررسی گفتمان مقاومت در آثار امام خمینی(ره) به این نتیجه می‌رسیم که منابع و عناصر مختلفی در شکل‌گیری این گفتمان نقش داشته است که مهمترین آنها بدون شک آموزه‌های وحیانی قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) بوده است و می‌توان مواردی نظیر عقلانیت، عدالت و ظلم‌ستیزی و حمایت از مظلومان جهان را نیز به این موضوع اضافه کرد اما با این حال اصلی‌ترین عناصر شکل دهنده گفتمان مقاومت در نزد بنیان‌گذار انقلاب اسلامی، از آموزه‌های وحیانی قرآن کریم، پیامبر اکرم(ص) و اهل بیت مطهرشان(ع) نشأت گرفته است(ر، ک، عربی و سالاری حمزه‌خانی، ۱۳۹۹ش). امام خمینی(ره) در این باره معتقدند که برای پیاده شدن دین خدا و مقاصد اولیه، لازم است تا در برابر تمامی طاغوت‌ها و مستکبرانی که با ابزارهای گوناگون زور، فریب و تطمیع، راه را برای جریان دین در جامعه می‌بندند قیام کرد؛ قیامی که برآمده از تکلیف‌گرایی باشد و در این باره می‌فرماید: «ما هدفمان این است که تکلیفمان را عمل بکنیم تکلیف ما این است که از اسلام صیانت کنیم و حفظ کنیم اسلام را. کشته شویم تکلیف را عمل کرده‌ایم، بکشیم هم تکلیف را عمل کرده‌ایم»(موسوی خمینی، ۱۳۸۸، ج ۱۳: ۲۵۲). بر همین اساس گفتمان مقاومت و سنگ‌بنای آن در نزد امام خمینی(ره) از رهگذر انس آن حضرت با کتاب قرآن کریم و احادیث معصومین(علیهم السلام) شکل گرفت و بررسی زندگی‌نامه، وصیت‌نامه سیاسی الهی، رهنمودها و دیگر آثار حضرت امام به وضوح مؤید این ایده است.

واکاوی جلوه‌های مقاومت در وصیت‌نامه امام خمینی(ره) نشان می‌دهد که مواردی از قبیل «آگاهی و شناخت خطر»، «افشای ماهیت مستکبران»، «تأکید بر اسلام و احیای هویت اسلامی»، «اصلاح فرهنگ»، «ایمان به قدرت مردم»، «اعتماد به نفس»، «لزوم اطاعت از ولی امر مسلمین»، «توسل به قرآن کریم و احادیث»، «لزوم حفظ جمهوری اسلامی»، «الگو و اسوه قرار

دادن اهل بیت علیهم السلام و سایر شخصیت‌های بزرگ تاریخی و مذهبی»، «استکبار ستیزی»، «حمایت از محرومان و مستضعفان جوامع»، «فداکاری و داشتن عشق شهادت» و «پشت‌پا زدن به متاع دنیوی»، مهمترین مؤلفه‌ها و اصلی‌ترین عناصر مقاومت در نزد امام خمینی(ه) و وصیت‌نامه آن حضرت بوده است که از منابع عظیمی نظیر قرآن کریم و احادیث نبوی و سخنان گهربار اهل بیت علیهم السلام سرچشمه گرفته است..

مهم‌ترین مولفه‌های مقاومت در زندگی‌نامه و وصیت‌نامه شهدای دانشجو و تطبیق آنها با وصیت‌نامه امام خمینی(ره)

زندگی‌نامه و وصیت‌نامه شهدای دانشجو بویژه شهدای دانشجوی خراسان شمالی مملو از جلوه‌ها و نشانه‌هایی است که اوج تعهد آنها به موضوع مقاومت و پایداری را به تصویر می‌کشد. خواندن زندگی‌نامه و وصیت‌نامه این شهدا نشان می‌دهد که آنها بدون کم و کاست به توصیه‌های پیشوا و رهبر خود عمل کردند و در این راه از هیچ کوششی دریغ نکردند.

لزوم اطاعت از ولی امر مسلمین

یکی از مولفه‌های اساسی مقاومت که می‌توان در وصیت‌نامه‌ها و زندگی‌نامه‌های شهیدان دانشجو بویژه دانشجویان شهید خراسان شمالی دید، دعوت به پیرویی از رهبری امت و ولی امر مسلمین در راستای رسیدن به هدف متعالی است؛ «شهید حمید دستجردی طرق»^۲ در این باره می‌گوید: «این انقلاب یک انقلاب اسلامی است و باز هم پیشاپیش این نهضت چهره‌ای برجسته از روحانیت قد برافراشت و رهبری این امت را برعهده گرفت و براستی که چه نیکو از عهده برآمد و شما نیز به اطاعت از امام خمینی این مسئولیت بزرگ را به دوش بگیرید و امام را یاری نمایید» (پایگاه جامع فرهنگ ایثار و شهادت).

«شهید دانشجو محمد موحد تاتار»^۳ دانشجوی رشته دامپزشکی دانشگاه فردوسی مشهد نیز همین موضوع را همواره در زندگی و کلام خود گوشزد می‌کرد. وی روزی که در دانشگاه قبول شد در جبهه حضور داشت و خانواده اش به او خبر قبول شدنش را رساندند و تبریک گفتند و از او خواستند خودش را برای ثبت‌نام برساند اما می‌گفت: «امام فرموده اند واجب کفایی است و همه باید برویم حتی شما» (پرتال جامع شهدای دانشجو).

از طرف دیگر حضرت امام خمینی(ره) در وصیت‌نامه الهی خود به اهمیت اطاعت مسلمانان از ولی امر آنها تاکید کرده‌اند؛ ایشان مردم ایران را بهتر از ملت حجاز در عهد رسول الله(ص) و کوفه و عراق در عهد امیرالمومنین و حسین بن علی و (علیهما السلام) می‌دانند و در این باره می‌فرمایند:

«آن حجاز که در عهد رسول الله(ص) مسلمانان نیز اطاعت از ایشان نمی‌کردند و با بهانه‌هایی به جبهه نمی‌رفتند که خداوند تعالی در سوره «توبه» با آیاتی آنها را توبیخ فرموده و وعده عذاب داده است و آنقدر به ایشان دروغ بستند که به حسب نقل، در منبر به آنان نفرین فرمودند. و آن اهل عراق و کوفه که با امیرالمومنین آنقدر بدرفتاری کردند و از اطاعتش سرباز زدند که شکایات آن حضرت از آنان در کتب نقل و تاریخ معروف است و آن مسلمانان عراق و کوفه که با سید الشهداء(ع) آن شد که شد. و آنان که در شهادت دست آلوده نکردند یا گریختند از معرکه و یا نشستند تا آن جنایت تاریخ واقع شد اما امروز می‌بینیم که ملت ایران از قوای مسلح نظامی، انتظامی، سپاه و بسیج و قوای مردمی از عشایر و داوطلبان و و از قوای در جبهه و مردم پشت جبهه‌ها با کمال شوق و اشتیاق چه فداکاریها می‌کنند و چه حماسه‌ها می‌آفرینند و می‌بینیم که مردم محترم ... با چهره های حماسه آفرین و گفتار و کرداری مشتاقانه و اطمینان بخش با ما و شما روبه رومی شوند» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸: ۱۹).

اطاعت از ولی امر مسلمین جزو مهم‌ترین مولفه‌های مقاومت در وصیت‌نامه شهدای دانشجو است و می‌توان این موضوع را تقریباً در تمام وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجو مشاهده کرد. بر همین اساس بررسی دیدگاه‌های این دو شهید دانشجو- برای نمونه- به خوبی نشان می‌دهد که اطاعت از ولی امر مسلمین بیانگر این موضوع است که آنها از نزدیک با تمامی دیدگاه‌ها و سخنان امام خمینی(ره) آگاه بوده‌اند و علی رغم حضور مداوم در جبهه‌های نبرد باز هم پیگیر توصیه‌ها و رهنمودهای حضرت

^۲ - حمید خیردستجردی طرق شهید دانشجوی رشته مهندسی برق دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی در دوم اسفند ۱۳۴۴ در خراسان شمالی متولد شد. او چهارم دی ماه ۱۳۶۵ در پاسگاه زید به درجه رفیع شهادت نائل شد.

^۳ - محمد موحد تاتار دانشجوی رشته دامپزشکی دانشگاه فردوسی مشهد بود که در تاریخ ۱۳۴۶ در شهر فاروج در خراسان شمالی متولد و سال ۱۳۶۵ در منطقه حاج عمران به درجه شهادت نائل گشت.

امام بوده‌اند و به خوبی به این توصیه‌ها جامه عمل پوشانده‌اند تا جایی که حتی شهید «حمید دستجردی طرق» با وجود قبولی در بهترین دانشگاه کشور با رتبه بسیار عالی، جبهه‌های حق علیه باطل را بر دانشگاه ترجیح داد. لذا پرداختن آنها به این موضوع همانند امام خمینی(ره) همراه با جنبه تدبیر و درایت بوده است.

توسل به قرآن

توسل به قرآن یکی دیگر از مولفه‌های پایداری است؛ در راه مقاومت و پایداری در برابر دشمنان، بهترین یاور قرآن می‌تواند باشد که با توسل به آن می‌توان از هر مصیبت و مشکلی گذشت. وصیت‌نامه و زندگی‌نامه شهدای دانشجوی خراسان شمالی نیز سرشار از آیات قرآنی و توسل به قرآن است. «دانشجوی شهید جلال الدین موفق مقدم یامی»^۴ در بخشی از وصیت‌نامه خود به همین موضوع به وضوح اشاره می‌کند و با قلم ادبی شیوای خود چنین می‌نویسد: «سعی می‌نمایم احساس درونی‌ام را که شور و شوقی وصف‌ناشدنی است و اشک شوق در چشمان گنهکارم جاری می‌کند، بر روی کاغذ آورم، ولی این مهم میسر نیست و با پرهیز از قلم‌فرسایی و با الهام از آیه شریفه «وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ» (الذاریات/۵۵) یادآوری کن که دریادآوری برای مومنین سود و نفعی وجود دارد. همانطوری که خداوند متعال در سوره مبارکه ملک می‌فرماید: «الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ» (ملک/۲) (وبسایت بسیج اساتید دانشگاه فردوسی مشهد).

توسل به قرآن از دیگر مولفه‌های اساسی در وصیت‌نامه شهدای دانشجوی خراسان شمالی است و این موضوع را نیز تقریباً در بیشتر وصیت‌نامه‌های این دانشجویان می‌توان دید که برای نمونه به یک مورد در اینجا اشاره شد. توسل به قرآن و تدبر در آیات آن باعث می‌شود تا شهدای دانشجو بهتر و با دلی آرام‌تر و محکم‌تر به رویارویی با دشمنان بروند و با منطق قرآنی، راحت‌تر بر مشکلات فائق آیند. این موضوع با قلمی ادبی و سرشار از احساس قلبی توسط شهید مقدم یامی و با استشهاد به آیات قرآن کریم به بهترین وجه بیان شده است.

از سوی دیگر همین موضوع در وصیت‌نامه امام خمینی(ره) بسیار زیاد به آن اشاره شده است. امام خمینی(ره) در جای‌جای این وصیت‌نامه به قرآن توسل جسته است. وصیت‌نامه حضرت امام خمینی مشحون از معارف قرآنی است و در آن به طور صریح با اشاره به آیاتی از قرآن استناد شده است؛ «نظیر نقطه جمع بودن قرآن برای همه مسلمانان بلکه همه انسان‌ها، مبارزه با طاغوت، در موارد بسیاری نیز به کلمات و تعبیری از قرآن تمثل جسته است مثل شجره خبیثه، بقیه الله، خاتم النبیین و مفسد فی الارض» (خوش منش، ۱۳۷۸: ۲۰). امام خمینی(ره) بازگشت به قرآن را وسیله سعادت آدمی و نفی سلطه بیگانه می‌دانستند و بر آن تأکید می‌ورزیدند. ایشان از غفلت جوامع اسلامی بارها با اندوه و تاثیر سخن می‌گفتند. امام همچنین از آیات و تعبیر قرآنی در وصیت‌نامه الهی خود به فور استفاده می‌کنند که «از یک سو بیانگر میزان تربیت‌پذیری از مکتب وحی و از سوی دیگر موجب ترویج معارف قرآنی و بارورسازی اندیشه انسان‌ها با بذر الفاظ و تعبیر قرآنی است» (همان: ۲۵).

بدون شک این موضوع از پیوند میان حضرت امام خمینی(ره) و شهدای دانشجو از رهگذر قرآن کریم حکایت دارد و نشان می‌دهد که آنها نیز همانند رهبر خود، قرآن را سرلوحه کارهای خود قرار دادند و برای رفتن به جبهه‌های نبرد از زیر آن رد شدند. از تطبیق وصیت‌نامه شهدای دانشجو که برای نمونه به یک مورد اشاره شد، به این نتیجه می‌رسیم که آنها نیز همانند امام خمینی(ره) قرآن کریم را از خود جدا نمی‌کردند و این کتاب همچون امام راحل، الهام‌بخش مفاهیم مقاومت در نزد آنها نیز بوده است با این تفاوت که برخی از آنها در وصیت‌نامه‌های خود، بیان این موضوع را با قلمی ادبی همراه کرده‌اند.

لزوم حفظ جمهوری اسلامی

تاکید بر لزوم حفظ جمهوری اسلامی از مهمترین مولفه‌هایی است که شهدای دانشجو و از جمله شهدای دانشجوی خراسان شمالی در راه مقاومت با دشمنان بر آن تأکید داشته‌اند؛ موضوعی که امام خمینی(ره) هم بر آن تأکید می‌ورزیدند. شهدای دانشجو در بیان این موضوع همانند امام خمینی(ره) بر جنبه الهی بودن تأکید داشتند و لزوم پاسداری از آن را در برابر دشمنان مطرح می‌کردند و حفظ آن را به عنوان اساسی برای مقاومت با دشمنان اسلام و جمهوری اسلامی می‌دانستند. «شهید جلال

^۴ - «شهید جلال الدین موفق مقدم یامی» دانشجوی رشته ریاضی دانشگاه فردوسی مشهد سال ۱۳۳۹ در روستای یام از توابع فاروج در استان خراسان شمالی دیده به جهان گشود. او در تاریخ ۴/۱۰/۶۵ در جزیره ام الرصاص به شهادت رسید.

الدین موفق مقدم یامی» همین پیام حفظ نظام و جمهوری اسلامی را از رهبر خود الهام می‌گیرد و در وصیت‌نامه‌اش چنین می‌نویسد: «سفارش حقیر این است جمهوری اسلامی را که ودیعه الهی است باید حفظ کرد» (وبسایت بسیج اساتید دانشگاه فردوسی مشهد). او در بخش دیگری از وصیت‌نامه خود چنین آورده است: «توصیه عاجزانه به برادران عزیز پاسدار و بسیج این است که قدر نعمت عظیم پاسداری از اسلام را بدانند و در این راه از تحمل مشکلات و رنج، خدای ناکرده از میدان به در نروند و استقامت و توکل در راه هدف بزرگ را وسیله نیل به پیروزی قرار دهند که خداوند متعال رنج و زحمت تحمل مشقات را برای دوستان خویش قرار داده است» (همان).

امام خمینی (ره) در طول حیات خود در زمان‌های متعدد بارها و بارها بر لزوم حفظ این انقلاب و نظام تاکید کرده‌اند؛ گاه از حفظ نظام تعبیر به اوجب واجبات نموده و گاه نیز با این بیان که حفظ جمهوری اسلامی از حفظ یک نفر - ولو امام عصر باشد - اهمیتش بیشتر شده است. ایشان در صحیفه خود چنین می‌نویسند: «اینجانب نصیحت متواضعانه برادرانه می‌کنم که آقایان تحت تاثیر این گونه شایعه سازی‌ها قرار نگیرند و برای خدا و حفظ اسلام این جمهوری را تقویت نمایند» (موسوی خمینی، ۱۳۸۵ ج ۱۵: ۳۶۵). لزوم حفظ جمهوری اسلامی به عنوان یکی از مولفه‌های اساسی مقاومت را در وصیت‌نامه الهی آن حضرت نیز به وضوح می‌بینیم آنجا که می‌فرماید: «اینک که به توفیق و تایید خداوند، جمهوری اسلامی با دست توانای ملت متعهد پایه‌ریزی شده، و آنچه در این حکومت اسلامی مطرح است، اسلام و احکام مترقی آن است، بر ملت عظیم‌الشان ایران است که در تحقق محتوای آن به جمیع ابعاد و حفظ و حراست آن بکوشند که حفظ اسلام در راس تمام واجبات است» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸: ۱۲). یا در جای دیگر می‌فرماید: «من برای آنکه شما جوانان شایسته‌ای هستید علاقه دارم که جوانی خود را در راه خداوند و اسلام عزیز و جمهوری اسلامی صرف کنید تا سعادت هر دو جهان را دریابید». یا در جایی دیگر از وصیت نامه تاکید می‌کنند: «به مجلس و دولت و دست‌اندارکاران توصیه می‌نمایم قدر این ملت را بدانید و در خدمت‌گزاری به آنان خصوصا مستضعفان و محرومان و ستمدیدگان که نور چشمان ما و اولیای نعم هستند و جمهوری اسلامی ره‌آورد آنان و با فداکاری‌های آنان تحقق پیدا کرد و بقای آن نیز مرهون خدمات آنان است، فروگذار نکنید» (همان: ۲۱).

در موضوع لزوم حفظ جمهوری اسلامی به عنوان یکی از مولفه‌های اساسی مقاومت نیز شهدای دانشجوی به شدت پیرو سخنان رهبر خود بودند و همانند امام خمینی (ره)، جمهوری اسلامی را ودیعه‌ای از جانب خداوند دانسته‌اند که باید تحت هر شرایطی از آن پاسداری کرد و در این راه از هیچ کوششی دریغ نکرد. شهدای دانشجوی نیز در بیان این مؤلفه، جنبه عقلی آن را برجسته کرده‌اند و در تلاش بوده‌اند، لزوم حفظ جمهوری اسلامی را با براهین و دلایل عقلی و با قلمی شیوا بیان کنند؛ موضوعی که در بیانات امام خمینی (ره) هم دیده می‌شود.

الگو و اسوه قرار دادن اهل بیت علیهم السلام و سید الشهدا (ع)

بدیهی است که در راه مقاومت و پایداری در برابر متجاوزگران، وجود یک الگو و اسوه بزرگ می‌تواند بسیار راهگشا باشد، حال اگر این الگو شخصیتی چون امام حسین (ع) باشد، اوضاع چگونه خواهد بود؟ بدون شک در چنین صورتی هیچ نیرویی را یارای مقابله با پیروان آن حضرت نیست و نخواهد بود. این موضوع نیز به عنوان یک مولفه اساسی مقاومت در وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجوی دیده می‌شود. «شهید دانشجوی عبدالهادی مهدی زاده»^۵ دانشجوی رشته فلسفه که در جزیره مجنون به شهادت رسید، در وصیت‌نامه خود همین موضوع را برجسته کرده و چنین می‌آورد: «اینک که پرچم اسلام و حقیقت را پرچمداری دیگر از سلاله پاک حسین (ع) بر دوش گرفته و با قامتی استوار و صوتی رسا احکام اسلام محمدی (ص) را به جهانیان ابلاغ می‌کند مانند همیشه ائمه کفر را اعم از چپ و راست، دست به دست هم داده و جنود خود را علیه این انقلاب و نهضت الهی متشکل کرده و از هرگونه توطئه (تبلیغاتی، نظامی، سیاسی، اجتماعی و ...) جهت شکست یا حداقل محدود کردن انقلاب در مرزها، کوتاهی نمی‌کنند و از همین تشکل قوای باطل و جنونی شیطانی با وجود همه اختلافاتی که خود دارند می‌توان عظمت انقلاب را فهمید و درک کرد» (شهدای دانشجوی به نقل از کتاب سروقامتان، بی‌تا). «شهید دانشجوی حمید خیر دستجردی طرق» هم در وصیت نامه خود به همین موضوع اشاره کرده و آورده است: «آنان که امروز ما را از سلاحشان می‌ترسانند بر کویر اندیشه

۵ - «شهید عبدالهادی مهدی زاده» ۱ تیر ۱۳۴۱ در شهر شیروان دیده به جهان گشود. وی دانشجوی رشته فلسفه دانشگاه تبریز بود و در ۱۳ خرداد ۱۳۶۵ در جزایر مجنون به شهادت رسید.

باطلشان چیزی نخواهد رویید که ما در مکتب حسین(ع) درس شهادت آموخته‌ایم و در شریعت علی(ع) علم جهاد»(پایگاه جامع فرهنگ ایثار وشهادت، ۱۳۹۵ش: بدون صفحه).

از سوی دیگر امام خمینی(ره) بارها به اهل بیت و حضرت سیدالشهداء(ع) اشاره، و بر عزاداری برای آن حضرت توصیه می‌کنند که به وضوح بیانگر جنبه مقاومت‌های آن حضرت است: «ما مفتخریم که ادعیه حیاتبخش که او را قرآن صاعد می‌خوانند از ائمه معصومین ما است. ما به «مناجات شعبانیه» امامان و «دعای عرفات حسین بن علی (ع) و صحیفه سجاده این زبور آل محمد و صحیفه فاطمیه که کتاب الهام شده از جانب خداوند متعال به زهرای مرضیه است، از ماست»(موسوی خمینی، بیتا: ۸). در جایی دیگر به همین شکل توصیه می‌کنند: «با کمال جد و عجز از ملت‌های مسلمان می‌خواهم ... از آن جمله مراسم عزاداری ائمه اطهار و بویژه سید مظلومان و سرور شهیدان حضرت ابی عبدالله الحسین(ع) صلوات وار الهی و انبیا و ملائکه الله و صلحا بر روح بزرگ او باد- هیچ گاه غفلت نکنند و بدانند که آنچه دستور ائمه- علیهم السلام- برای بزرگداشت این حماسه تاریخی اسلام است و آنچه لعن و نفرین بر ستمگران آل بیت است، تمام فریاد قهرمانانه ملت‌ها است بر سردمداران ستم پیشه در طول تاریخ الی الابد»(موسوی خمینی، ۱۳۸۹: ۴۰۰/۲۱).

همچنان که امام امت امام خمینی(ره) بر الگو و اسوه قرار دادن سید الشهداء(ع) در راه مقاومت در برابر اهریمنان و دشمنان تاکید می‌کنند، شهدا من جمله شهدای دانشجو نیز این موضوع را چراغ راه خود قرار می‌دهند و به عنوان یکی از محرک‌های مقاومت از آن بهره می‌برند؛ بر این اساس، موضوع توسل به اهل بیت علیهم السلام نیز از دیگر جلوه‌های اساسی مقاومت در زندگی‌نامه و وصیت‌نامه شهدای دانشجو است که با سخنان و رهنمودهای امام خمینی(ره) نیز به طور کامل مطابقت دارد و بیانگر این موضوع است که آنها از این اندیشه سیراب شده‌اند. این موضوع همچنین نشان می‌دهد که یکی از پایه‌های اصلی گفتمان مقاومت در نزد شهدای دانشجو نیز همانند امام راحل از اهل بیت علیهم السلام نشأت گرفته است. باز هم می‌توان جنبه ادبی نوشته‌های شهدای دانشجو را در بیان این مؤلفه به وضوح مشاهده کرد. برای مثال برای تبیین این مؤلفه از تعبیر استعاری «بر کویر اندیشه باطلشان چیزی نخواهد رویید»، استفاده شده است.

استکبار ستیزی

با بررسی وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجوی خراسان شمالی به این نتیجه می‌رسیم که موضوع استکبارستیزی و دعوت به آن از دیگر مؤلفه‌های اساسی مقاومت و پایداری در وصیت‌نامه‌ها و زندگی‌نامه‌های آنهاست. آنها نیز همانند امام خمینی(ره)، به دنبال رسوایی استعمار جهانی و ریشه‌کن کردن آن بودند و استکبارستیزی را از ملزومات مقاومت می‌دانستند و منادی آن بودند. «شهید دانشجو محمد قاسمیان شیروان»^۶ دانشجوی رشته فیزیک دانشگاه فردوسی مشهد بود که به وضوح این موضوع را در وصیت‌نامه خود گوشزد کرده است. شهید قاسمیان در وصیت‌نامه خود می‌نویسد: «ای مومنین به وحدانیت حق! آیا هیچ زمان این همه بت که نمایانگر بزرگترین گناه، یعنی شرک به خدای قدیر باشد، بدان گونه که استعمارگران شرقی و غربی امروز ساخته اند، وجود داشته است؟»(بسیج اساتید دانشگاه فردوسی مشهد، بی‌تا).

از سوی دیگر استکبارستیزی را باید یکی از محوری‌ترین مفاهیم موجود در اندیشه و گفتمان امام خمینی(ره) دانست که ردپای آن در قول و فعل ایشان در طول دوران حیاتش آشکارا قابل مشاهده است. در وصیت‌نامه الهی خود در این باره می‌نویسند: «وصیت من به گروه‌های مسلمان که از روی اشتباه به غرب و احیاناً به شرق تمایل نشان می‌دهند و از منافقان که اکنون خیانتشان معلوم شد گاهی طرفداری می‌کردند و به مخالفان بدخواهان اسلام از سوی خطا و اشتباه گاهی لعن می‌کردند و طعن می‌زدند، آن است که بر سر اشتباه خود پافشاری نکنند و این مستضعفان تاریخ را از شر مستکبران نجات دهید»(موسوی خمینی، بیتا: ۹). در جایی دیگر از کلام ایشان چنین آمده است: «اکنون ملت‌های محروم جهان بیدار شده اند و طولی نخواهد کشید که این بیداریها به قیام نهضت و انقلاب انجامیده و خود را از تحت سلطه ستمگران مستکبر نجات خواهند داد»(همان).

^۶ - شهید دانشجو محمد قاسمیان شیروان، ۱۲ آذر ۱۳۴۲ در شیروان از توابع استان خراسان شمالی به دنیا آمد. او دانشجوی رشته فیزیک دانشگاه فردوسی مشهد بود که در ۲۱ دی ۱۳۶۵ در عملیات کربلای ۵ به شهادت رسید.

چنانکه از گفتار امام برمی آید استکبار از راه فرهنگ، چنگال تیز خود را در درون ساختار فکری هر ملت مستضعفی فرو می برد و با از بین بردن استقلال فکری و فرهنگی آنها، خوراک وابستگی را به آنان می دهد تا بتواند بدون هیچ مقاومتی و حتی با افتخار و عرض اردات از سوی مهره های وابسته خود، ذخایر آنان را به چپاول ببرد (ر، ک، قنبری و منافی، ۱۳۹۵: ۱۴۴). امام معتقد بودند که شکل گیری آموزش عالی در راستای پیاده شدن استعمار جدید و دزدیدن استقلال فکری از جامعه ایران است. «یکی از نقشه های بزرگ اینها این بوده است که مغزهای ما را ازمان بدزدند و به جای او یک مغز فرنگی بگذارند، که ما را همچو فرنگی درست بکنند، که افکار این شود که هرچه ما داریم از آنجاست استقلال فکری را از ما بدزدند، دزدیدند» (موسوی خمینی، ۱۳۸۹: ۷/۲).

شهادی دانشجوی نیز همانند سخنان امام خمینی (ره)، موضوع هشیاری مردم در برابر برنامه های استعمارگران برجسته کرده اند و یادآور شده اند که آنچه استعمارگران مطرح می کنند، سرابی بیش نیست و این سراب به زودی زایل می گردد بنابراین نباید شیفته سخنان و بت هایی شد که آنها برای فریب مردم ساخته و پرداخته کرده اند.

حمایت از محرومان و مستضعفان

لزوم حمایت از محرومان و مستضعفان نیز از دیگر مولفه های اساسی در وصیت نامه و زندگی نامه شهادی دانشجوی خراسان شمالی است. آنها بر این باورند که چنین حمایتی می تواند جامعه را در برابر دشمنان واکسینه کند و بدون چنین حمایتی دردی از جامعه مداوا نخواهد شد. شهید دانشجوی حجت الاسلام والمسلمین حسن محقر در این باره نیز در وصیت نامه اش می نویسد: «ای روحانیون معظم، ای طلاب علوم دینی ای شاگردان مکتب اما صادق (ع)، ای میهمانان امام باقر (ع) بدانید علم بدون عمل و باری خواهد بود بر دوش حامل آن. عالم بی عمل و منزوی از جامعه و غافل از دردهای محرومان و مستضعفان جز انگلی بر دوش جامعه نخواهد بود، چرا که آن عمل که در عمل کارساز نباشد هیچ دردی را از دوش جامعه دوا نخواهد کرد که خود دردی بر دردها خواهد افزود (خبرگزاری دفاع مقدس، ۱۳۸۸: ۱۳). سپس می نویسد: «بر تمامی ماست که از تمامی موجودی خویش در راه اعتلای شعار لاله الا الله محمد رسول الله علی ولی الله بگذریم و برای گرفتن حقوق محرومین و مستضعفین قیام کنیم» (همان).

حمایت از مستضعفان و محرومان در موضع گیری های امام خمینی (ره) همواره نمود بارز داشته است. به نظر امام مستضعفین دارای چنین خصوصاتی هستند: انقلابی، پایداری در مبارزه، شجاعت، متعهد به اسلام، عدم پایبندی به مقام و موقعیت، اخلاص در عمل، دارای قدرت معنوی، اطمینان و امیدواری، رزمندگی و اهل دفاع، واقعیت گرا (ر، ک، مقدس، ۱۳۹۶). بر این اساس امام خمینی (ره) بر عنایت به محرومان و مستضعفان تاکید می کنند و در وصیت نامه می نویسد: «به مجلس و دولت و دست اندرکاران توصیه می نمایم که قدر این ملت را بدانید و در خدمت گذاری به آنان خصوصاً مستضعفان و محرومان و ستم دیدگان که نور چشمان ما و اولیای نعم همه هستند، فرو گذار نکنید» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸: ۱۱). در جای دیگر چنین می فرماید: «قتال در راه خدا و مستضعفان در راس امور است و در راس برنامه اسلام است» (همان: ۱۴). ایشان همچنین در گوشه دیگری از وصیت نامه الهی خود می فرمایند: «به همه در کوشش برای رفاه طبقات محروم وصیت می کنم که خیر دنیا و آخرت شماها رسیدگی به حال محرومان جامعه است که در طول تاریخ ستم شاهی و خان خانی در رنج و زحمت بوده اند» (همان: ۵۵).

در موضوع دست گیری از محرومان و مستضعفین که همواره از توصیه های اکید بنیان گذار کبیر انقلاب اسلامی ایران بود، دانشجویان شهید نیز پیرو رهبر خود هستند و وصیت نامه های آنها نشان می دهد که همانند امام خمینی (ره)، یکی از اهداف خود را دستگیری از محرومان و مستضعفان قرار داده و اگر چنین امری رخ ندهد، هیچ گونه ارزشی برای فرد در جامعه وجود نخواهد داشت. تطبیق وصیت نامه شهدا با وصیت نامه امام خمینی (ره) در موضوع دستگیری از محرومان و مستضعفین اوج احساس همراهی دانشجویان شهید با حضرت امام را در این زمینه به تصویر می کشد. شهادی دانشجوی نیز براین باورند که با حمایت از محرومان و مستضعفان به عنوان یک مولفه اساسی برای مقاومت در برابر دشمنان، می توان جامعه را در برابر آنها واکسینه کرد. شهید محقر در وصیت نامه خود ضمن تاکید بر لزوم دستگیری از محرومان، عالم بی خبر از حال آنها را به انگلی

بر دوش جامعه تشبیه کرده است که مثل خوره آن را از درون می خورد. امام خمینی (ره) نیز رسیدگی به حال محرومان را خیر دنیال و آخرت قلمداد می کنند.

فداکاری و عشق شهادت

یکی دیگر از مولفه های اساسی مقاومت در وصیت نامه های شهدای دانشجوی خراسان شمالی، عشق به شهادت در راه نیل به اهداف والای انسانی و رسیدن به معبود احدیت است. در این مولفه، انسان برای دستیابی به اهداف متعالی خود، حاضر است هر گونه فداکاری انجام دهد، همه چیز را فدا می کند. این فداکاری و این عشق در وصیت نامه های شهدای دانشجوی خراسان شمالی موج می زند؛ عشقی که از عشق به سرزمین، رهبر، وطن و سعادت اخروی نشأت می گیرد. این عشق در زندگینامه «دانشجوی شهید سید کاظم ذاکریان»^۷ به وضوح دیده می شود؛ شهادت یکی از آرزوهای شهید بود و در نمازهای هنگام دعا از خداوند شهادتش را درخواست می کرد و آخرین بار که به جبهه اعزام شد این جمله را بر زبان آورد: «مادر جان این بار آخرین سفر من به جبهه است و دیگر بر نمی گردم، مرا حلال کنید و از قصورات و تقصیراتم بگذرید. دوست دارم سرای دیگر را هرچه زودتر ببینیم» (بسیج اساتید دانشگاه فردوسی مشهد، بی تا).

«شهید محمودرضا جغتائی» از دیگر دانشجویان شهیدی است که در وصیت نامه خود موضوع عشق به شهادت و فداکاری در راه وطن و میهن را به وضوح برجسته کرده است. وی در وصیت نامه خود با قلمی شیوا چنین آورده است: «شب های جمعه در مسجدی دعای کمیل برقرار کنید. آرزویی غیر از شهادت در راه خدا و پیروزی اسلام بر همه جهان ندارم» (پرتال جامع شهیدی دانشجوی). «شهید احمد حاج نقی» نیز در وصیت نامه خود با تعبیر زیبایی این موضوع را به تصویر می کشد: «غروب آمد، غروب آمد، غروب آمد، غروب آمد، طلوع زندگی، آری مردن را این بود ز خوردن و آشامیدن و طلوع حیات محتاج رمز شهادت است» (همان). این شهید دانشجو در ادامه وصیت نامه خود با استفاده از تعبیر زیبایی نظیر «ابراهیم های زمانه»، «اسماعیل وار» و «پوشاندن تیرگی معاصی با خون سرخ شهادت» این حس مقاومت را بازتاب می دهد: «پروردگارا تو خود بنگر که ثمره ابراهیم های زمان چگونه اسماعیل وار به قربانگاه شهادت می شتابند... اله! عشق به شهادت را برگزیدم تا سرخیش رنگ تیره معاصیم را بپوشاند و در دنیا از جهنم هراس داشتم تا بادهای خوف از خرمن گناهانم بکاهد» (همان).

موضوع فداکاری در جبهه ها و عشق شهادت در وصیت نامه سیاسی امام خمینی (ره) نیز اشاره واضح شده است. آن حضرت در بخشی از وصیت نامه در این باره چنین می نویسد: «وصیت برادرانه من در این قدم های آخرین عمر بر قوای مسلح به طور عموم، آن است که ای عزیزان که به اسلام عشق می روزید و با عشق لقاء الله به فداکاری در جبهه ها و در سطح کشور به کار ارزشمند خود ادامه می دهید، بیدار باشید» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸ ش: ۴۲) امام خمینی (ره) در وصیت نامه خود نیروهای مسلح را خطاب قرار داده و موضوع عشق به شهادت را به آنها یادآوری کرده است. این عشق به شهادت را در بین شهدای دانشجو نیز می توان دید. بدون شک چنین دیدگاهی باید از یک سرمنشأ عظیم سرچشمه گرفته باشد و قطعاً سخنان امام خمینی (ره) در این زمینه و در ظهور چنین عشقی بی تأثیر نبوده است. عشق به شهادت در وصیت نامه های شهدا از ایمان قلبی آنها نشأت می گیرد و اوج مقاومت را به تصویر می کشد. بازتاب این مولفه در وصیت نامه های شهدا با احساسی سرشار از عشق به شهادت و رسیدن به لقای خداوند همراه است و به نوعی بیان شده است که باعث تحریک حس مقاومت و ترغیب آن در بین مردم می شود.

پشت پا زدن به متاع دنیوی

بدیهی است افرادی که در دفاع از کشور و خاک وطن خود قدم در راه مقاومت در برابر دشمنان می گذارند، از دنیا و وسوسه های آنها دل می کنند و در راه نیل به اهداف والای خود، فراتر از عالم دنیوی می اندیشند. دل کندن از دنیای مادی یکی دیگر از نشانه های مقاومت در برابر متجاوزگرانی است که قصد به یغما بردن خاک میهن را در سر می پروراند و بیانگر اوج معنویت در بین کسانی است که در این راه قدم نهاده اند. این موضوع از مولفه های اساسی مقاومت و پایداری در وصیت نامه های

^۷ - شهید سید کاظم ذاکریان سال ۱۳۴۴ در شهر بجنورد دیده به جهان گشود. وی دانشجوی رشته مهندسی عمران دانشگاه فردوسی مشهد بود که در تاریخ ۱۳۶۴ در فاو به شهادت رسید.

شهدای دانشجوی خراسان شمالی است. شهید «علی اکبر غفرانی ایوری»^۸ از جمله شهدای دانشجویی است که به خوبی این موضوع را در لابه لای وصیت نامه حکمی خود یادآوری می کند. شهید دانشجو در این باره می نویسد: «بدانید که من از طرف خدا امانتی در دست شما بودم پس همانطور که در گرفتن نعمت از طرف خدا راضی شدم در پس دادن آن هم رضایت داشته باشید. مال دنیا فریبتان ندهد که دنیا و اسباب آن خیلی زیبا و دلفریب است ولی آخرت از همه چیز محرومتان می کند» (بسیج اساتید دانشگاه فردوسی مشهد، بی تا). دانشجوی شهید «محمد قدیمی فتح آبادی»^۹ نیز در وصیت خود همواره به دوری از تجملات دنیوی دعوت می کرد. زندگی وی از هرگونه تجمل به دور بود. خواهران شهید درباره وی می گویند: «ایشان همیشه به ما متذکر می شده اند که نماز اول وقت بخوانید. با زنان شیطان صفت، هم صحبت نشوید، ارزش این انقلاب و رهبر را بدانید، ساده زیست باشید و به فکر تجملات دنیوی نباشید، دنیا بی ارزش است به فکر آخرت باشید» (بسیج اساتید دانشگاه فردوسی مشهد، بی تا). «شهید حسن نیکرفتار»^{۱۰} هم در وصیت نامه خود همین موضوع را با قلمی شیوا این چنین بیان کرده است: «در دنیا انسان هایی هستند که در ظاهر زنده اند، نفس می کشند، راه می روند، حرف می زنند، زندگی می کنند اما در حقیقت اسیر دنیا و برده زندگی و ذلیل حوادث هستند و از خود اراده و اختیار ندارند. آلت بلا اراده عوامل طبیعتند، در مقابل مرگ وحشت زده و زبونند... در قفس احتیاجات کثیف مادی اسیر می شوند و قیود و حدود مادی تار عنکبوت آن چنان آن ها را اسیر و برده می کنند که در حقیقت مرده اند» (پرتال جامع شهدای دانشجوی، بی تا).

از سوی دیگر امام خمینی (ره) بارها به دوری از متاع دنیوی تا رسیدن به سعادت اخروی دعوت کردند و در وصیت نامه خود چنین می فرمایند: «ما مکرر دیدیم که زنان بزرگواری زینب گونه - علیها السلام - فریاد می زنند که فرزندان خود را از دست دادند. در راه خدای تعالی و اسلام عزیز از همه چیز خود گذشته و مفتخرند به این امر؛ و می دانند آنچه به دست آورده اند بالاتر از جنات نعیم است چه رسد به متاع ناچیز دنیا» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸ ش: ۶). چنانکه دیده شد، پشت پا زدن به متاع دنیوی از مهمترین مولفه های مقاومت نزد شهدای دانشجوی و از پایه ها و ارکان اساسی در این زمینه بوده است؛ این موضوع با نوعی تدبیر و تعقل در بی نتیجه بودن دلبستگی به دنیا به همراه نوعی احساس عاقبت بخیری از سوی شهدای دانشجوی خراسان شمالی مطرح شده است. از نظر امام خمینی (ره)، مقاومت در راه نیل به اهداف والای الهی و انسانی مستلزم پشت پا زدن به متاع دنیوی است و کسانی که در راه خدا و دفاع از دین اسلام به فیض شهادت نایل می شوند، متاع دنیوی هیچ ارزشی در نزدشان نداشته است و حتی از جنات نعیم هم فراتر است؛ موضوعی که شهدای دانشجوی هم وصیت نامه های خود به خوبی بازتاب داده اند و تطبیق کامل آن با سخنان و رهنمودهای امام خمینی (ره) را نشان می دهد. تدبیر در وصیت نامه شهدای دانشجوی این ایده را نیز در ذهن متجلی می کند که بسیاری از مشکلات جامعه از دلبستگی به دنیای فانی نیز نشأت می گیرد.

نتایج تحقیق

در تحقیق حاضر در ابتدا مولفه های مقاومت در نزد امام خمینی (ره) و وصیت نامه ها و زندگی نامه های شهدای دانشجوی خراسان شمالی واکاوی، و سپس با مفاهیم مقاومت در آثار امام خمینی (ره) براساس رویکرد مبتنی بر مقایسه پیشارشته ای تطبیق داده شد و نتایج زیر به دست آمد:

زندگی نامه ها و وصیت نامه های شهدای دانشجوی خراسان شمالی مملو از مولفه ها، مفاهیم و ویژگی هایی است که نشانگر اوج ادبیات مقاومت و پایداری در شکل های متفاوت آن است؛ لزوم اطاعت از ولی امر مسلمین، توسل به قرآن، لزوم حفظ جمهوری اسلامی، الگو قراردادن اهل بیت علیهم السلام بویژه امام حسین (ع)، استکبار ستیزی، حمایت از محرومان مهم ترین مولفه های مقاومت در وصیت نامه و زندگی نامه این شهدا را تشکیل می دهند.

^۸ - شهید علی اکبر غفرانی ایوری دانشجوی رشته مهندسی برق دانشگاه فردوسی مشهد بود. وی سال ۱۳۴۷ در شهر ایور در جنوب غربی استان خراسان شمالی دیده به جهان گشود. او ۱۳۶۷/۳/۱۸ در جزیره مجنون به شهادت رسید.

^۹ - شهید محمد قدیمی در سال ۱۳۴۳ در روستای «خراشا» از توابع شهرستان جاجرم در استان خراسان شمالی متولد شد. او دانشجوی رشته مهندسی مکانیک دانشگاه فردوسی مشهد بود که در سال ۱۳۶۵ در جبهه های حق علیه باطل به شهادت رسید.

^{۱۰} - شهید حسن نیکرفتار در سال ۱۳۴۳ در مشهد دیده به جهان گشود. او دانشجوی کاردانی عمران روستایی در آموزشکده فنی شهید محمدمنتظری مشهد بود که در سال ۱۳۶۵ به شهادت رسید.

متن وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجوی خراسان شمالی مشابهت بالایی با متن وصیت‌نامه امام خمینی (ره) و مفاهیم مقاومت در آثار ایشان دارد و آنها در وصیت‌نامه‌های خود به دنبال جامعه عمل پوشاندن به توصیه‌هایی بودند که امام خمینی (ره) مد نظر داشته است. تمامی مولفه‌ها و نشانه‌های مقاومت و پایداری که در وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجوی دیده می‌شود، در وصیت‌نامه امام خمینی (ره) نیز به وضوح یافت می‌شود و به جرأت می‌توان گفت در وصیت‌نامه شهدای دانشجوی خراسان شمالی می‌توان برداشتی از وصیت‌نامه الهی امام (ره) را ملاحظه کرد و آنها نیز همانند حضرت امام با تاثیرگذارترین مولفه‌ها به دنبال تحریک حس مقاومت در نزد آحاد مردم علیه مستکبران و بیگانگان بوده‌اند.

شهدای دانشجوی خراسان شمالی نیز در وصیت‌نامه‌های خود همچون وصیت‌نامه امام خمینی (ره) با تلفیقی از حس حماسی و تدابیر منطقی به دنبال تقویت حس مقاومت در بین آحاد مردم بوده‌اند و در این راه به دنبال گوشزد کردن تبعات عدم مقاومت در برابر بیگانگان و نتایج وخیم آن بوده‌اند؛ بنابراین این ابراز حس مقامت گاهی به شکلی حماسی و با تحریک حس مقاومت همراه است و گاهی با نهایت احساس و عواطف درونی و بیان ویژگی‌های فرعی مقاومت به همراه جنبه تعقلی صورت گرفته است. ضمن اینکه نمی‌توان جنبه‌های ادبی وصیت‌نامه شهدای دانشجوی و تعابیر زیبا و مخاطب‌پسند آنها را نیز نادیده گرفت و این موضوع مستلزم تحقیق مفصل و مستقلى است.

در پایان نیز باید گفت که بررسی وصیت‌نامه‌ها و زندگی‌نامه‌های شهدای دانشجوی حاوی اطلاعات ناگفته بسیاری است که ما را در شناخت هرچه بیشتر دفاع مقدس، ارزش‌های انقلاب اسلامی، مؤلفه‌های مقاومت و دیگر اطلاعات مربوطه یاری می‌رساند و باعث تقویت، ترویج و ماندگاری فرهنگ مقاومت و پایداری و حفظ دستاوردهای ارزشمند و گرانسنگ دفاع مقدس می‌شود که ضرورتی اجتناب‌ناپذیر در سایه شرایط کنونی است. علاوه بر این، بررسی این وصیت‌نامه‌ها همچنین چراغ راهی برای عبور از مراحل سخت و طاقت‌فرسا پیش پای ما قرار می‌دهد. براین اساس می‌توان از ظرفیت‌های آن برای تحقق اهداف والای مربوط به تمدن اسلامی و غنی‌سازی هرچه بیشتر این تمدن بهره گرفت.

منابع:

۱. قرآن کریم.
۲. اداره امور فرهنگی و فوق برنامه دانشگاه فردوسی مشهد (۱۳۷۹)، عرشیان، چاپ اول، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد.
۳. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی.
۴. خوش منش، ابوفضل (۱۳۷۸)، قرآن در وصیت‌نامه امام خمینی (ره)، نشریه صحیفه مبین، دوره ۲، شماره ۴، صص ۲۰-۳۰.
۵. دومینگز، سزار، هان ساسی و داریو ویلانوا، (۱۳۹۹ش)، درآمدی بر ادبیات تطبیقی (جریان‌ها و کاربردهای نوین)، ترجمه: مسعود فرهمندفر و روشنگر اکرمی، تهران: انتشارات سپاهرود.
۶. شکری، غالی (۱۳۶۶)، ادب مقاومت، ترجمه محمد حسین رحمانی، تهران: نشر نو.
۷. شکوئی، حسین (۱۳۸۷)، اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، تهران: موسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
۸. قنبری، سیس، منافى، کاظم (۱۳۹۵ه.ش)، الگوی راهبردی تحقق دانشگاه اسلامی از منظر امام خمینی (ره)، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال ششم، شماره ۱۹، صص ۱۴۳-۱۶۹.
۹. کرانگ، مایک. (۱۳۸۳)، جغرافیای فرهنگی، ترجمه مهدی قرخلو، تهران: انتشارات سمت.
۱۰. کنفانی، غسان (۱۹۶۸م)، ملامح الشخصية الفلسطينية فى امثالها الشعبية، قاهره: مطابع الهيئة المصرية العامة للكتاب.
۱۱. الکیالی، عبدالوهاب. (۱۹۷۳م)، المقاومة الفلسطينية والنضال العربی؛ ۱۹۶۹-۱۹۷۳م، بیروت: المؤسسة العربیة للدراسات والنشر.
۱۲. کیانی، حسین وسید فضل الله میرقادرى. (۱۳۸۸ش)، شهید و جانباز در شعر ابراهیم طوقان شاعر مقاومت فلسطین، ادبیات پایداری، دوره ۱، شماره ۱، از صص ۱۲۷-۱۴۲.
۱۳. موسوی خمینی، سید روح الله. (۱۳۸۵م)، صحیفه نور، مجموعه ۲۲ جلدی، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۱۴. آهنگ، علی واتحاد، فرنز (۱۳۹۶ش)، بن مایه‌ها ومصداق‌های ادبیات مقاومت در متن وصیت‌نامه‌های شهدای دانشجوی خراسان شمالی، نخستین همایش ادبیات مقاومت با محوریت شهدای دانشجوی استان خراسان شمالی، بجنورد، در دسترس در آدرس زیر:

۱۵. موسوی خمینی، سیدروح‌الله. وصیت نامه امام خمینی، پیام جاودانه امام خمینی به معاصرین و نسل های بعد از خویش، سایت تربیون مستضعفین، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰، در دسترس در آدرس زیر: <https://www.teribon.ir/archives/41971/>
۱۶. موسوی خمینی، سید روح‌الله. (۱۳۶۸ش)، وصیت‌نامه الهی سیاسی، قرائت شده توسط حضرت آیت الله خامنه‌ای، وبسایت مقام معظم رهبری، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۱/۱۹، قابل دسترس در لینک زیر: <http://emam.iau.ir/wp-content/uploads/AA-%۸C%D۸%DB%۵B%۸D%۸۸%۹-%D۸%۹AA%D%۸D%۸۵%۹/%D۰۷/۲۰۱۷content/uploads/pdf۸۷%۹D%۸۵%۹D%۷A%۸D%۸۶%۹%D>
۱۷. موفق‌یامی، جلال‌الدین. (بیتا)، بسیج اساتید دانشگاه فردوسی مشهد، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۰/۲۶، قابل دسترس در لینک زیر: http://basijasatid.um.ac.ir/index.php?option=com_k&view=item&id=۲۰۱۵-۸۹:۲۰۱۵-۳۰-۰۱-۰۳-۰۶
۱۸. خیردستجردی، حمیدرضا. (۱۳۹۵ش)، پایگاه جامع فرهنگ ایثار و شهادت (استان خراسان شمالی، وصیتنامه شهید دانشجو حمیدرضا خیردستجردی، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۰/۲۶، قابل دسترس در لینک زیر: <http://bojnourd.navideshahed.com/fa/news/۳۹۲۷۸۸>
۱۹. خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، (۱۳۹۳ش)، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۰/۲۶، در لینک زیر: <http://bojnourd.isna.ir/Default.aspx?NSID=5&SSLID=46&NID=20984>
۲۰. خبرگزاری دفاع مقدس (۱۳۸۸ش)، محقر، حجت الاسلام حسن؛ وصیت‌نامه، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۸/۲۶، قابل دسترس در لینک زیر: <https://defapress.ir/fa/news/۱۲۵۴۶۰>
۲۱. سایت شهدای دانشجو، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۰/۲۵، قابل در دسترس در لینک زیر: <http://shohadayedaneshjoo.ir/main>
۲۲. عربی، سجاد و محمدرضا سالاری حمزه‌خانی (۱۳۹۸ش)، قرآن کریم و نقش آن در شکل‌گیری گفتمان مقاومت نزد امام خمینی (ره)، همایش ملی مقاومت اسلامی از نگاه قرآن، پرتال جامع علوم و معارف قرآن، شماره ۱، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۰/۲۴، قابل در دسترس در لینک زیر: <https://quran.isca.ac.ir/fa/Article/Detail/۸۷%۲۴۳۹۰>
۲۳. مقدس، علی اصغر (۱۳۹۶)، مستکبرین و مستضعفین از دیدگاه امام خمینی (ره)، سایت موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۱/۱۸، در دسترس در لینک زیر: <http://www.imam-khomeini.ir/fa/n131938/>
۲۴. نوید، شاهد (۱۳۸۸)، نامه های جاودانه، وصیت نامه به عنوان یک قالب نوشتاری، پایگاه اطلاع رسانی فرهنگ ایثار و شهادت، تاریخ استفاده: ۱۳۹۹/۱۰/۲۲، در دسترس در لینک زیر: <http://navideshahed.com/fa/news/210863/>

منابع:

1. Holy Quran.
2. University Cultural and Extracurricular Affairs Department of Ferdowsi University (1990), Ershian (The Noble Ones), First Edition, Ferdowsi University Press, Mashhad. (In Persian)
3. Hafezi, Mohammad Reza (2006) Principles and Concepts in Geopolitics, Mashhad: Populi Publications. (In Persian)
4. Khoshmanesh, Abufal (1978). The Quran in the Will of Imam Khomeini. Journal of Mobin, Issue 2, No. 4, pp. 20-30. (In Persian)
5. Dominguez, Cesar, Han Sassi & Dario Villanova (1999). An Introduction to Comparative Literature (Modern Movements and Applications) Translated by Masoud Farhamandar and Roshanak Akramy, Tehran: Blackrod Publishing.
6. Shokri, Ghali (1987). Resistance Literature, Translated by Mohammad Hossein Rahmani, Tehran: Nook Publication. (In Persian)
7. Sekeui, Hussein (2007). New Thoughts on Geography Philosophy, Tehran: Institute for Geographic and Cartographic Studies Gitasenasi.
8. Ghanbari, Sis & Kavani, Kazem (2016). Strategic Model for Implementing Islamic University from the Perspective of Ayatollah Khamenei, Research Paper on Islamic Revolution, Sixth Year, No. 19, pp. 143-169. (In Persian)
9. Kraang, Mike (2003). Cultural Geography, Translated by Mahdi Qarkhloo, Tehran: Samt Publications.

10. Kanafani, Ghassan (1968). *Folk Sayings as a Reflection of Palestinian Identity*, Cairo: Egyptian General Book Authority.
11. Al-Kuwaiti, Abdelwahab (1973). *Palestinian Resistance and Arab Struggles; 1969-1973*, Beirut: Arab Studies House for Publication.
12. Keyani, Hossein & Sayyid Fazelallah Mirqadry (2008). *Martyr and Veteran in Ibrahim Tuqan's Poetry - A Resistance Poet from Palestine*, Sustainability Literature, Volume 1, Number 1, pp. 127-142. (In Persian)
13. Imam Khomeini, Seyed Ruhollah (1996). *سahife نور* (Imam Khomeini's Collected Works), Vol. 22, Tehran: Organization for the Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. (In Persian)
14. Ahan, Ali & Faranzan, Nazareh (2017). *The Roots and Examples of Resistance Literature in the Testimonies of North Khorasan Student Martyrs*, First National Conference on Resistance Literature with Focus on Student Martyrs of North Khorasan Province, Bijnord. (In Persian). Available in website: <https://civilica.com/doc/746895/>
15. Khomeini, Ruhollah Ayatollah. (1989). *Imam Khomeini's Will; Eternal Message of Imam Khomeini to Contemporaries and Future Generations*. Website of The Tribunal of the Oppressed. (In Persian). Available in website: <https://www.teribon.ir/archives/41971/>
16. Khomeini, Ruhollah Ayatollah. (1988). *Divine Political Will* Read by Ayatollah Khamenei. Available at: Website of Supreme Leader's Office. (In Persian). Available in website: <http://emam.iau.ir/wp-content/uploads/2017/07/%D9%85%D8%AA%D9%86-%D9%88%D8%B5%DB%8C%D8%AA-%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87.pdf>
17. Mofakharami, Jalaluddin (2017?). *Unpublished Paper: University Professors' Mobilization for Revolution*. (In Persian). Available in website: http://basijasatid.um.ac.ir/index.php?option=com_k2&view=item&id=06-15-03-30-01-89:2015
18. Kheirdestjardi, Hamidreza (2016). *Comprehensive Database of Sacrifice and Martyrdom Culture (North Khorasan Province): The Testament of Student Martyr Hamidreza Kheirdestjardi*. (In Persian). Available in website: <http://bojnourd.navideshahed.com/fa/news/392788>
19. ISNA (Islamic Students News Agency) (2013). *Various Reports*. (In Persian). Available in website: <http://bojnourd.isna.ir/Default.aspx?NSID=5&SSLID=46&NID=20984>
20. Defa'i Mehre (Propaganda Organization) (2008). *Testament of Martry*. (In Persian). Available in website: <https://defapress.ir/fa/news/125460/>
21. Sahid-e Daneshjoui website (n.d.). *Eternal Letters*. (In Persian). Available in website: <http://shohadayedaneshjoo.ir/main/>
22. Arabi, Sajad & Salari Hamkhanie, Mohammad Reza (2018). *Quran and its Role in Shaping Resistance Discourse According to Imams Khomeini (q.v.)*, National Congress on Islamic Resistance from Quranic Perspective, Portal of Holy Qur'an Comprehensive Knowledge No 1. (In Persian). Available in website: <https://quran.isca.ac.ir/fa/Article/Detail/24390/%87>
23. Moghadas, Ali Asghar (2016). *Oppressors and the Oppressed From the Viewpoint of Imam Khomeini (q.v.)*, Institute for Publication of Imam Khomeini Works. (In Persian). Available in website: <http://www.imam-khomeini.ir/fa/n131938/>
24. Noud, Shahab (2008). *Everlasting Letters*, Cultural Heritage Foundation and Propaganda Organization. (In Persian). Available in website: <http://navideshahed.com/fa/news/210863/>